

دائرة المعارف عثمانی
۴۴ در نشره معارف اسلامی *

بنیاد گذار ان این مو سسه مغربو صابه آثار ی توجه دارند که پیش از قرن
نهم هجری نوشته شده باشد و تاکنون یک صد و چهل کتاب مهم و نادر در
سه صد و پنجاه مجلد چاپ کرده اند .

قسمتی از این کتب را که در علوم ادب ، لغت ، تاریخ ، تذکره ، تفسیر ، حدیث ،
رجال ، فقه ، تصوف و فلسفه نوشته شده دامهات اساسی ، یا اساس و بنیان
دانشهای مذکور تو ان خوانند . در سلسله انتشارات این دائرة کتب
و رسائلی در ریاضیات ، نجوم ، هیئت ، طب و طبیعیات وجود دارد که در
قرن وسطی رواج بسیار داشت و نسخه بعضی از این نشریه ها منحصر بفرده بود
یا فقط پاره های از آن در کتابخانه های بزرگ وجود داشت .

در اینجا نخست از دو کتاب بسیار مهم یاد می کردیم که در یکی « صور الکواکب »
از ابوالحسن عبد الرحمن صوفی متوفی در ۳۷۶ هجری که در هیئت و نجوم از
بزرگترین دانشمندان جهان عهد خود بود . آینه یب و تنقیحی که توسط این
مرد نامی از کتاب المجستی بعمل آمد ، بازار مطالعه در آثار بطلمیوس
اسکندری را از نور و نق بنهید . ترجمه صور الکواکب بزبانهای غربی
و فارسی چاپ شده ولی متن اصلی آن هنوز زبور طبع نه پوشیده بود دیگر کتاب
« الجرح والتعدیل » از ابن ابوحاتم رازی ۳۲۳ هجری این کتاب در نه جلد و در فن نقد
رجال و جرح و تعدیل است .

* اقتباس از سخنرانی دکتر محمد نظام الدین مدیر دائرة المعارف عثمانیه حیدرآباد دکن
که در سپتامبر ۱۹۵۳ م و ترجمه فنی اسلامی در بیوروستی برنستون ایراد کرد .
** شماره های برابر نامی لف تاریخ وفات او را به سال هجری قمری نشان میدهد .

کتابهای مشهور ذیل نیز به سعی دائرة المعارف حیدرآباد دکن طبع و نشر شده است :

تاریخ : کتاب التیجان فی ملوک حمیر - ابن هشام ۲۱۸ ، المعبر - ابو جعفر محمد بن حبیب بغدادی ۲۴۵ ، تاریخ جر جان - حمزه پسر یوسف سهمی ۴۲۷ ، المنتظم - ابو الفرج بن جوزی ۵۹۷ ، مرآة الزمان - سبط بن جوزی ۶۵۴ و کتاب دول الاسلام - ذهبی ۷۴۸ .

جامع العلوم : کتاب مفتاح السعادة - طاش کبری زاد ۹۶۲ و کتاب دستور العلماء عبد النبي احمد نقر ۱۲۷۳ .

ادب و لغت : کتاب الخیل - ابو عبیده معمر بن منشی ۲۰۹ ، المعانی الکبیر در معانی آیات - ابن قتیبه ۲۷۶ در سه مجلد ، الامالی - ابو عبد الله محمد یزیدی ۳۱۰ ، جمهرة اللغة - ابن درید ۳۲۱ در چهار مجلد ، الامالی والحماسه هر دو از ابن شجری ۴۲۰ و کتاب الفائق - زرخشی ۵۳۸ .

فلسفه و عقاید : کتاب المعتبر - ابن ملکا ۵۴۷ ، لمباحث المشرقیه و الاربعین فی اصول الدین - هر دو از فخر الدین رازی ۶۰۶ .

حدیث : المسند - ابو داود طیالسی ۳۰۴ ، المستدرک - حساکم ۴۰۵ در چهار مجلد ، السنن الکبری - امام بیهقی ۴۵۸ در ده مجلد و کتاب کنز العمال -

شیخ علی متقی هندی ۹۷۵ در هشت مجلد . *مطالعات فرنگی*

تراجم و رجال : النار بیخ الکبیر - امام بخاری ۲۵۶ در شش مجلد ، الجرح والتعدیل - ابن او حاتم رازی ۳۲۳ نه مجلد ، تذکرة العفاظ - ذهبی ۷۴۸ پنج مجلد ، تهذیب التهذیب دوازده مجلد ، لسان المیزان شش مجلد ،

درر الکامنه چهار مجلد که سه مجلد آن از حافظ بن حجر عسقلانی ۱۸۵۲ است . تصوف : الاربعین - سلمی ۴۱۲ و بیست و نه رساله از شیخ اکبر -

ابن العربی ۶۳۸ . ما بعد الطبیعه : رسائل ابو نصر فارابی ۳۹۳ ، رسائل ابن سینا باغی

۴۲۸ و رسائل ابن رشد اندلسی ۵۹۵ . ریاضی ، هیئت ، نجوم و مناظر : رسائل پراگنده ابو ریحان بیرونی

والجواهر و الجواهر بیرونی ۴۴۰ ، رسائل ابن هیشم ۴۳۰ ، رسائل نصیر الدین

طوسی ۶۷۲ ، میزان الحکمة - خازنی ۵۰۰ و تنقیح المناظر - کمال الدین
فارسی ۷۲۰

طب : لمختارات ابن هبل ۶۰۱ در چار مجلد و العمدة - ابن القف - ۶۸۵

* * *

در سال ۱۹۵۱ در انجمن خاورشناسان که در استانبول تشکیل شد شواهد بسیاری
برای نشان دادن اهمیت کارهای بزرگی که این بنگاه انجام داده است ارائه کردم
اعضای آن انجمن که از چهل مجمع علمی و مراکز تحقیقی انگلستان ، فرانسه ،
اسپانیا ، ترکیه ، مصر ، حجاز ، شام ، لبنان ، و غیر اینها گرد آمده بودند مطبوعات
این اداره را ستودند و عده بزرگی از ایشان وعده همکاری علمی دادند و موافقت
کردند که انتشارات مربوط خویش را برسم مبارله بفرستند . کتابخانههای بزرگ
جهان با ارسال نسخ نفیس خطی و فلم و مواد نادر و بکریه «دائرة» یاری و مدد
میکنند .

رئیس مستشرقان آلمان به مدیر دائرة المعارف خبر داد که خاورشناسان آن
کشور از کوششهای «دائرة» قدردانی می کنند و خواهشمندند «قانون مسعودی»
تألیف علامه بیرونی را چاپ کنیم . ضمناً نسخه ای از نتیجه زحمات دکتر میکس
کراوس که در تصحیح آن کتاب بر خود هموار کرده است و پس از ده سال
جدوجهد هنوز کار آن به پایان نرسیده با فرستاده اند . ما مشغول تصحیح و طبع

این کتاب مستطاب هستیم . *مجمع علوم انسانی*
از کتابخانه اسکوریاک چند تصویر از نسخ خطی ممتاز و نادر «الحاوی الکبیر
فی الطب» مرسیده است . و همچنین از بن نوع تحفه های گرانبها از وزارت معارف
مصر و دارالکتب مصری و دارالعلوم دول عربی نیز به «دائرة» موصلت ورزیده
است . کتاب نایاب الحاوی الکبیر قرنهای در اروپا همچون انجیل مقدس در طب
مورد احترام و استفاده بود و بارها به لاتینی ترجمه و طبع شده است اما متن آن
بزبان اصلی تازی تاکنون چاپ نشده بود .